

Günlük Konuşmadan Aruza

● Tacettin Şimşek

Markettesiniz. Önünüzden giden ailenin kadın ferdi, eşine raflardan birini gösteriyor ve “Çöp torbası alsak” diyor. Sesi duydunuz mu? *Tak tak ti ki tak tak*. Ya da şu: *Beş beş yedi beş beş*. Yetmediyse, başka söz dizileriyle de aynı sesi tekrarlamak mümkün: *Yüz yirmi sekiz bin, Cimbom yine galip, ben başbakan olsam, olmaz ki birader, yanlış yapıyorsun*.

Bir başka ritme bakalım!

Süpermarket, Bizim Bakkal, sizin dükkân...

Her tarafta koca koca afişler: *İndirim var, indirim var. Yüzde yetmiş indirim var*.

Aynı markettesiniz. Zeytin, peynir gibi kahvaltılık bir şeyler alacaksınız. Fiyatlara göz gezdiriyorsunuz. Dudağınız uçukluyor. Peynir mi, yoksa zeytin mi daha pahalı, merak ediyorsunuz. Ola ki birini diğerine tercih edebilirsiniz. Fiyat etiketlerine bakıyorsunuz. İçinizden bir ses: Peynir gibi zeytin de acayip pahalıymış. Oldu işte. Bakın siz de farkında olmadan bir ritim tutturdunuz.

Nasıldı? *Peynir gibi zeytin de acayip pahalıymış*. Yani tıpkı şu ses: *Yetmiş yedi milyon yedi yüz yirmi sekiz bin*. Ya da az önceki seslerle ifade edersek: *Tak tak ti ki tak tak ti ki tak tak ti ki tak tak*. Veya dilersemeniz sayılarla tekrarlayalım: *Beş beş / yedi beş beş / yedi beş beş / yedi beş beş*.

Yolda yürüyorsunuz. Karşı kaldırımında biraz iri kıyım bir çocuk muhtemelen kendisinden üç yaş küçük ve oldukça zayıf bir çocuğa tekme tokat giriyor. Dayanamıyor, gidip ayırıyor. Kızıyorsunuz: *Oğlum, niye dövdün çocuğu?* Alın işte, yine aruz. Yine aruzun sesiyle, ahengiyle, ritmiyle konuşunuz. Yani: *Beş beş / yedi beş beş / yedi beş*.

Çocuklar sokakta top oynuyorlar. Melik topu ortalıyor, Muhsin topa bir vole vuruyor; top gidip Müzeyyen halanın camını kırıyor. Muhsin’in ilk çılglığı: *“Eyvah, camı kırdım.”* oluyor. Kaçıp köşeye saklanıyor. Müzeyyen hala topu vermemekte kararlı: *“Vermem, topu vermem.”* diyor. Alper’le Melik, Müzeyyen halaya yalvarıyorlar: *“Nolur topu versen.”* Bir yandan da Muhsin’e sesleniyorlar: *“Madem topa vurdun. Git şimdi de sen al.”* Yani tıpkı şu ses: *Beş beş / yedi beş beş*. *Yüz yirmi dokuz bin*. Cennet gibi yurdum. İstanbul’u gördüm.

“Geçen yaz ne yaptın?” sorusuna *“Almanya’ya gittim.”* cevabını veren Vildan da; *“Ablam beni dövdü.”* cümlesiyle Vildan’ı babasına şikâyet eden Ahsen de; trafiğe kızdığı için burnundan soluyan ve *“Kan beynime çıktı.”* diyen Nurettin dayı da; her sezon başında Trabzon için *“Mümkünse bu yıl şampiyon olsak mı, ne dersin?”* diyen Said amca da müşteriye; *“Çok taze çayım var, buyur abi!”* diye bağırarak genç garson da, eve geciken eşine kapı ağzında *“Nerde kaldın?”* diye çıkışan ev hanımı da aruzla konuşuyor.

Tekrarlayalım: *Eyvah camı kırdım. Almanya’ya gittim. N’olur topu versen. Ablam beni dövdü. Kan beynime çıktı. Yağmur yağacakmış. Bir kez daha anlat. Yüz yirmi sekiz bin*.

Şimdi de şu heceleri okuyalım: *Mef’ülü fe’ülün* Aynı ritim, aynı ses, değil mi?

Başına bir kaza gelip nasihatler duyan biri, *“Damdan düşenin hâlini damdan düşen anlar.”* diyorsa aruzla konuşuyor demektir.

Görüldüğü gibi, *Mef’ülü fe’ülün* kalıbı, bizim *“beş beş / yedi beş beş”* ya da *“Samsun Rize Batman”* kelimeleriyle kurduğumuz ses dizisinden farklı bir şey değil.

Zeyyat Selimoğlu

İlhan Demiraslan

Arif Nihat_Asya

Mahmut Hekimoğlu

Uzatalım söz dizisini:

Dün söylediğin neydi unuttum.

-Aslan mı cesur kurt mu cesurdur?

-Aslan da cesur kurt da cesurdur.

Beş beş / yedi beş beş / yedi beş beş

Yârin dudağından getirilmiş

Bir katre alevdir bu karanfil (Ahmet Haşim, *Karanfil*)

Daha uzun birer cümle kuralım:

-Ceylan mı güzel, kuş mu güzel, at mı güzeldir?

-Ceylan da güzel, kuş da güzel, at da güzeldir.

Mef’ülü mefâ’ilü mefâ’î lü fe’ülün ya da fa’lün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün

Yetmiş yedi milyon yedi yüz yirmi sekiz bin

Yahya Kemal'in üç ayrı şiirinden alınmış mısralar okumaya sıra geldi mi acaba? Okuyalım bakalım:

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik

Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik (Yahya Kemal, Akıncı)

Yani:

Tak tak ti ki tak tak ti ki tak tak ti ki tak tak

Tercih edilen vezin ve kalıbın işlenen tema ile çok yakın ilişkisi kurulabilir. Şair, hareketli bir sahneyi tasvir ederken, hecelerın ses değerlerinden faydalanmak ister. Vurgulu iki hece ileri atılışı sezdirir. Ardından gelen iki vurgusuz hece duraklama, sonra tekrar iki vurgulu hece, hareketin hızlanarak devamını düşündürür.

Artık demir almak günü gelmişse zamandan

Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan (Yahya Kemal, Sessiz Gemi)

Şiirin yolculuk/ölüm temi üzerine kurulduğunu hatırlayınız. Omuzlarda bir tabutu taşıyan insanların derin sessizliğine eşlik eden adımları hissedilmiyor, ayak sesleri duyulmuyor mu? İlk iki hece hareketin başladığını, tabutun musalladan omuzlara alındığını; takip eden iki hece, derin bir sessizlik içinde yol alan kalabalığın belli belirsiz ayak seslerini duyurur.

Körfezdeki dalgın suya bir bak göreceksin

Geçmiş gecelerden biri durmakta derinde. (Yahya Kemal, Geçmiş Yaz)

Bu dizelerde de, canlı ve hareketli yaşanmış bir dönemin, hatıra düzleminde ifadesi var. Körfezdeki dalgın su dalgalanmaktadır. Dizedeki ilk iki vurgulu hece, bu dalgaların sesini, takip eden iki vurgusuz hece de denizin durgunlaştığını duyurur gibidir. Önce dalgalı iken sonra durgunlaşan deniz, veznin duyurduğu sesle birlikte, hızlı yaşanmış bir aşk döneminden sonra durgun bir döneme girmiş insanın ruh hâlini de sezdirir.

Demek ki vurgulu hecelerle başlayan vezinler genellikle hareket, canlılık ve faaliyetle ilgili temaların işlenmesinde, yüksek perdeden seslenişlerde kullanılmaktadır. Mesela savaş sahnesini tasvir edecek şair, vurgulu hecelerle başlayan aruz kalıplarını kullanabilir. Dövünerek ağlayan biri için de pekâlâ bu ritimden yararlanılabilir. Ya da rüzgârlarla yarışırçasına koşan bir atı anlatırken söz konusu kalıplardan biri tercih edilebilir. Öyleyse bir

şiirde kullanılan vezin, rastlantı ile izah edilemez. O, şairin işlediği temaya en uygun sesi arama endişesinin bir sonucu olarak seçilmiş ve kullanılmıştır.

Şimdi biraz daha eskiye gidelim isterseniz. Adına divan edebiyatı, eski edebiyat ya da "klasik edebiyat" dediğimiz döneme ait örneklerle yaklaşmak için henüz erken mi? Hiç de değil. 13. yüzyıldan 19. yüzyıla yaklaşık 600 yıllık bir dönemi dolduran on binlerce örnekten ikisi:

Gönlüm açılır zülf-i perîşânını görgeç

Nutkum tutulur gonce-i handânını görgeç (Fuzulî, Gazel)

Dil-hastelerin bilmedi sıhhat neye derler

Dârû-yı ifâkatla inâyet neye derler (Koca Ragıp Paşa, Gazel)

Yani şu ritim:

Beş beş / yedi beş beş / yedi beş beş / yedi beş beş.

Fa'lün feilâtün feilâtün feilâtün

Sesi duyabiliyorsak iyi yoldayız demektir. Fuzulî'nin örneği, sevgilinin dağınık zülfünü görünce gönlü açılan; gülen yüzünü görünce de dili tutulan "ben" in, kıvranışını hissettirmiyor mu? Bu içten içe değil, davranışlara da akseden bir kıvranmadır.

Koca Ragıp Paşa'nın beytinde de aynı kıvranma duygusunu sezme mümkündür. Hastalık (aşk) sebebiyle yatağında bir o yana bir bu yana dönüp duran insanın kıvranışı. Bu hâli ifade etmek için şair, özellikle vurgulu hecelerle başlayan bu kalıbı tercih etmiştir.

Şiirin izniyle yine gündelik hayata dönelim. Gündelik hayatımızda, hazırlıksız pek çok konuşmamızda, kulak verilse birçok aruzlu örneğe rastlanır. Herkese dikkatini kendi konuşma diline çevirmesini tavsiye ederek, kendimizden birkaç örnek verelim.

Geçen yaz. Köydeyim. Bakıyorum bahçenin ortasında, diz boyu olmuş otlar arasında Mustafa amcam, örsün çatal uçlarını toprağa çakmış. Sağ elinde çekiç, tırpanın sapını omzuna dayayıp ağzını örsün üzerine yatırmış, küçük küçük çekiç darbeleriyle tırpanın ağzını dövmekte. Belli ki "Amcam yine tırpan vuracak."

Kızım Vildan elinde kalem kâğıt, kardeşine "Ah-sen, hadi mektup yazalım." diyor. Kardeşi cevap veriyor: "Ama ben yazmayı hiç bilmiyorum." Kulaklarıma inanmıyorum. Bu kızlar aruzla konuşuyorlar.

Yaylaya çıkıyoruz. Babaannem (yani o Osmanlı kadını, Ömer Ustanın Havva) sütü sağlamış, kaynatmış, bize ne ikram edeceğini düşünüyor: “*Kaymak mı yedirsem size sütlaç mı yedirsem?*” diyor.

Hastalığımız sevgisizlik. Muhabbet fedaisi olmak kolay mı? Öyle ya! *Markette satılmaz ki muhabbet dediğin şey.*

Taze âşık sevdiğinden ayrı kaldığı zaman yaşadığı duygu hâlini ona anlatmak istiyor: *Sensiz ne kadar yalnızım anlatması çok zor.*

Merhum Bekir Sıtkı Erdoğan ustamızın uzun yıllar önce ortaokul öğrencilerine sayılarla aruz ritmini kavratmaya çalıştığı derste, bir öğrencinin kurduğu dizeyi hatırlayalım: *Sana dil dökmeyi bilmem ne olur anla beni.*

Hikâye okumak istiyorsunuz. Alın bir Mustafa Kutlu ve Türkçenin zevkine varın. Hangi kitabı mı? Mesela bir *Ya Tahammül Ya Sefer.*

Bakın!

Ya Tahammül Ya Sefer.

(Fe‘ilâtün fe‘ilün)

Mesela bir Ya Tahammül Ya Sefer.

(Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün)

Kutlu’nun başka kitapları da okunmak üzere sırada bekliyor:

Beyhûde Ömrüm (Müstef‘ilâtün)

Rüzgârlı Pazar (Mef‘ülü fe‘ül)

Dem Bu Demdir (Fâ‘ilâtün)

Ayna grubunun Ceylan şarkısına kulak verin.

Gurbette yorgun düştüm be ceylan

(Mef‘ülü fa‘lün mef‘ülü fa‘lün)

Hasret tüketti bittim be ceylan

(Mef‘ülü fa‘lün mef‘ülü fa‘lün)

Soner Arıca’nın “*Kaç Kere şarkısını dinleyin!*

“*Kaç kere yıkılır? / Kaç kere bükülür? / Kaç kere ölür insan?// Ben bin kere, yüz bin kere / milyon kere öldüm*”

Sanatçı son dizeyi “Ben bin kere yüz bin kere milyon kere öldüm” biçiminde seslendirip vezni bozmuş olsa da dize aruzun *Mef‘ülü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ülün* ya da *fa‘lün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün* kalıbıyla yazılmıştır. Yani, *beş beş / yedi beş beş / yedi beş beş / yedi beş beş.*

Şarkının melodisini bir kenara bırakıp dizeyi tekrarlar mısınız lütfen!

“*Ben bin kere / yüz bin kere / milyon kere öldüm.*” Şarkıdaki prozodi hatası, sözün ritmiyle ezginin ritmini kaynaştıramamaktan doğuyor.

Atasözleri ve deyimlerden birkaç örnek: *Ya huyundan ya suyundan; hafta sekiz gün dokuz; hâline bakmaz da maymun oynatır; hâpı yutmak; hayrette akıl, yolda selam, gamda teselli.*

Bir bilmece: *Dağdan gelir taştan gelir bir kükremiş arslan gelir.*

Örnekler kitaplık hacme ulaşacak kadar çoğaltılabilir.

Özetle, bir öğretmen öğrencisine “*Artist misin oğlum?*” diye takılırken; öğrenci kendisine kırık not veren öğretmenin arkasından “*Hoca, Allah sana insaf versin.*” diye sitem ederken; fanatik taraftar ezeli rakibin taraftarına “*Göreceksin yine biz şampiyonuz.*” diyerek onu kızdırırken; genç âşık sevgilisine “*Hayırsızsın, vefasızsın.*” diye sitem ederken; baba çocuğunu “*güzel yüzlüm, kömür gözlüm, şirin sözlüm, benim nazlım*” okşamalarıyla severken; anne televizyonla oynayan çocuğunu “*Televizyon bozulur yavrucuğum.*” cümlesiyle uyarırken; “*Bana bir baksana dostum.*” diyen arkadaşına “*Sana ben bakmıyorum zâbıta baksın kanka.*” diye cevap veren muzip kişi de gayriihtiyari aruza ait ahengi kullanmaktadır.

Görüyorsunuz ki, aruz çok da dışında olduğumuz bir konu değil. Biz sadece ona yaklaşmanın farklı bir yolunu açmak istedik.

